

POZITIVAN RAZVOJ MLADIH: PODSTICAJ RAZVOJU KREATIVNOSTI²

Rezime: U savremenom, globalnom društvu od pojedinaca, naročito darovitih, očekuje se kreativan pristup problemima, pronalaženje dobrih, pravih problema, njihovo uočavanje i definisanje i njihovo rešavanje. Da bi odgovorili na ova očekivanja, potrebno je da pojedinci pokažu inicijativu i da budu inovativni. Potrebno je da se aktivno odnose prema svetu u kome žive, da pokreću smislene i svrsishodne aktivnosti i da budu u stanju da praktično primene ideje u vidu novih produkata, procesa ili usluga. S druge strane, podaci ukazuju da deca i mladi nemaju dovoljno mogućnosti i podstreka za učenje i ispoljavanje inicijative i inovativnosti u školi (u nastavi i školskom kontekstu) i da su te aktivnosti slabo zastupljene i u njihovom svakodnevnom životu i slobodnom vremenu. Stoga je neophodno omogućiti mladima da razvijaju inicijativu i da se oprobaju u inovativnim aktivnostima kako bi mogli da ostvare kreativnost i budu inovativni u odraslom dobu.

Ključne reči: pozitivan razvoj mladih, inicijativa, inovacija, kreativnost.

U savremenom svetu u kome živimo, od pojedinaca, naročito od mladih i darovitih, očekuje se kreativan pristup problemima, pronalaženje dobrih, pravih problema, njihovo uočavanje i definisanje, kao i njihovo rešavanje. Da bi odgovorili na ova očekivanja, potrebno je da pojedinci pokažu inicijativu i da budu inovativni. Potrebno je da se aktivno odnose prema svetu u kome žive, da pokreću smislene i svrsishodne aktivnosti i da budu u stanju da praktično primene kreativne ideje u vidu novih produkata, procesa ili usluga.

Razvoju kreativnosti mladih u ovom radu pristupa se sa stanovišta pozitivne psihologije odnosno pristupa pozitivnog razvoja mladih (Hunter & Csikszentmihalyi, 2003; Larson, 2000; Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Reč je o pristupu koji naglašava pozitivne kvalitete mladih i poželjne razvojne putanje. U okviru ovog pristupa, Lerner formuliše pet pozitivnih karakteristika (kompetentnost, samopouzdanje, povezanost, karakter i brižnost) kao poželjne razvojne ciljeve. Za razvoj ovih pozitivnih karakteristika mladima je neophodno obezbediti uslove, pozitivan socijalni kontekst i kompetentne odrasle osobe (Lerner *et al.*, 2009).

¹ zkrnjaic@f.bg.ac.rs

² Rad je urađen u okviru projekta „Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije“ (br. 179018), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Posebno se ističe vrednost smisla za inicijativu i preduzetništvo. Naime, u savremenom svetu, sve više se ističe značaj umenja i sposobnosti pojedinca da realizuje ideje, da ih pretvara u aktivnost što uključuje „kreativnost, inovativnost i preuzimanje rizika, kao i sposobnost planiranja i usmeravanja akcija prema postavljenom cilju” (*Key competences for lifelong learning: European reference framework*, 2006).

Neki autori posebno naglašavaju sposobnosti da se primene ideje, te govore o izvršnim metakognitivnim sposobnostima naročito bitnim za (darovite) preduzetnike (Shavinina, 2009). Inovacija se u tom kontekstu suštinski odnosi na implementaciju novih ideja, na njihovo praktično sprovođenje u obliku produkata, procesa ili usluga. U razvoju inovativnih sposobnosti bitno je ”znati šta” i ”znati kako” da bi se ideje ostvarile kroz aktivnosti. Primeri uspešnih preduzetnika koji su još u ranom detinjstvu pokušavali da primene ideje ukazuju i na potrebu da značajni odrasli, roditelji i nastavnici, podrže ove njihove napore, kao i to da je potrebno da se radi na inovativnim oblicima obrazovanja.

Larson ističe razvoj inicijative kod adolescenata smatrajući upravo inicijativu za jezgro pozitivnog razvoja mladih i osnovom odnosno uslovom za ostvarivanje komponenti pozitivnog razvoja kao što su kreativnost, liderstvo, altruizam i aktivno učešće u društvu (Larson, 2000).

Koliko se mladi pripremaju za aktivno učešće u XXI veku? Koliko deca i mladi stvarno imaju prilike da iskažu inicijativu u svom ponašanju u svakodnevnom životu, u školi, kod kuće i posebno tokom slobodnog vremena?

Kreativne aktivnosti mladih

Istraživačko pitanja koje ovom prilikom postavljamo jeste koliko se naši mladi tokom slobodnog vremena bave nekim kreativnim aktivnostima i koliko imaju mogućnosti da se uključuje u aktivnosti po sopstvenom izboru. Kreativne aktivnosti imaju pozitivne razvojne implikacije za isprobavanje i razvijanje interesovanja, sposobnosti i talenata mladih (Hunter & Csikszentmihalyi, 2003; Winner, 2000) i stoga je važno podsticati decu i mlade da se njima bave.

Kreativna ponašanja mogu biti usmerena na produkciju nečeg novog i upotrebljivog, kako se inače određuju kreativne aktivnosti (Sternberg & Lubart, 1999). Važno je, ipak, naglasiti da je samo praktikovanje različitih kreativnih aktivnosti podsticajno za razvoj mladih, bez obzira na rezultate i nivoe izvođenja. Radi se o aktivnostima koje mladi upražnjavaju samoinicijativno, po sopstvenom izboru posvećeno izdvajajući svoje slobodno vreme. Pritom mladi stvaraju nešto novo za sebe, iako to novo ne mora ispunjavati kriterijume novog i upotrebljivog produkta kao što ni njihova izvođenja ne moraju da zadovoljavaju kriterijume koji važe za visoke nivoe izvođenja. Imamo, dakle, na umu (inače prepoznatu i priznatu) kreativnost u svakodnevnom životu u kojoj gotovo svaki pojedinac može, na neki način, da učestvuje i da stvara neobične i originalne ideje koje za njega predstavljaju novinu i vrednost.

Podaci empirijskih studija sprovedenih u Srbiji, u poslednjih desetak godina, pokazuju da su u repertoaru aktivnosti naših mladih tokom slobodnog

vremena najmanje zastupljene upravo kreativne i stvaralačke aktivnosti (Cvetičanin, 2007; Krnjaić i Stepanović, 2013; Pešić i sar., 2012; Stepanović i sar., 2009;). Štaviše, pokazalo se da dominiraju takozvane pasivne ili „konzumerske” aktivnosti (Stepanović, Videnović & Plut, 2009), ali valja imati u vidu da su do sličnih nalaza došli i autori u drugim sredinama (De Bruyn & Cillessen, 2008; Ilišin, 2007).

Projekcije izvedene na osnovu metode vremenskog dnevnika ukazuju da naši srednjoškolci u hipotetičkom danu najmanje vremena provode baveći se nekim od hobija (Pešić i sar., 2012). Nalazi ovog istraživanja sprovedenog na osnovu metode 24-časovnog vremenskog dnevnika (metoda utvrđivanja „budžeta vremena”) po kome su ispitanici hronološki, po polučasovnim intervalima, opisali svoje aktivnosti tokom jednog radnog dana i jednog dana vikenda, pokazuje da su veoma malo zastupljene individualne ili organizovane aktivnosti, usmerene ka aktualizaciji stvaralačkih potencijala i razvoju interesovanja i kompetencija kao što su sekcije, hobi, volontiranje itd.

Naši mladi u odnosu na mlade Amerikance ne razlikuju se mnogo u pogledu vremena koje provode baveći se individualnim ekspresivnim aktivnostima kao što su hobiji, ali provode manje vremena u organizovanim vannastavnim aktivnostima, u akademskim i različitim umetničkim aktivnostima, kreativnom pisanju i volontiranju npr. (Pešić i sar., 2012). A to su upravo aktivnosti koje omogućavaju kognitivno, emotivno i socijalno angažovanje mladih i koje imaju potencijal da budu razvojno podsticajne i da budu vredne sa pozicije pozitivnog razvoja mladih (Hunter & Csikszentmihalyi, 2003; Larson, 2000).

Koliko se mladi u Srbiji bave kreativnim aktivnostima i hobijima?

U radu se posebno razmatraju hobiji kao jedan od vidova kreativnih aktivnosti kojima se mladi dobrovoljno bave samostalno strukturirajući i organizujući svoje slobodno vreme, kreativno se izražavajući (u manjoj ili većoj meri) i/ili stvarajući pritom nešto novo. Rezultati istraživanja u kojima su stvaralačke individualne aktivnosti adolescenata operacionalizovane kroz hobije (kojima se mladi mogu baviti povremeno ili redovno) dosledno pokazuje da se mali broj naših adolescenata redovno bavi pojedinim istraživanim kreativnim aktivnostima (Krnjajić i Stepanović Ilić, 2013; Davidović i sar., 2016).

Rezultati u okviru šireg ponovljenog istraživanja o slobodnom vremenu mladih na uzorku od 1403 adolescenata (419 učenika sedmih razreda osnovne škole, 420 učenika drugog razreda srednjih stručnih škola i 564 učenika drugog razreda gimnazije) sprovedenog u pet gradova Srbije 2015. godine (Davidović i sar., 2016) potvrđuju dosadašnje nalaze o niskoj zastupljenosti individualnih stvaralačkih aktivnosti kod adolescenata. Posmatrano po pojedinim hobijima, među najzastupljenijima su: crtanje i slikanje (8.7%), bavljenje muzikom, sviranje (6.8%), bavljenje fotografijom (5.8%) i pisanje bloga (4.8%). Pored njih, u nešto manjoj meri, javljaju se: kolekcionarstvo (4.4%), programiranje i pronalazaštvo (4.3%), grafički dizajn (3.1%), pisanje poezije i proze (2.5%) i pravljenje nakita (1.2%).

Posebno je značajan nalaz da se adolescenti u Srbiji s obzirom na hobi kojim se bave, razlikuju po tipičnim obrascima ponašanja (Krnjajić i Stepanović Ilić,

2013). Naime, adolescenti koji imaju hobi, bez obzira o kojoj kreativnoj aktivnosti da je reč, više inkliniraju akademskom obrascu ponašanja, dok oni koji se ne bave kreativnim aktivnostima pretežno provode slobodno vreme u lakoj zabavi. Razlike s obzirom na pol u skladu su sa vladajućim stereotipima o interesovanjima devojaka i mladića. Obrazovanje roditelja pokazalo se kao najrelevantnija porodična varijabla, a najizrazitija povezanost sa porodičnim varijablama utvrđena je za mlade čiji je hobi muzika. Nalazi sugerišu da je za praktikovanje kreativnih aktivnosti uz akademska interesovanja neophodna izloženost mladih specifičnim porodičnim kulturno-potpornim sredstvima.

Neophodno je dalje istraživati kreativne aktivnosti mladih, produbljenije istraživati pojedine hobije i njihova distinktivna svojstva, kao i veze između bavljenja pojedinim hobijima i varijablama koje se odnose na porodicu (pre svega kulturno-potporna sredstva porodice adolescenata i odnos roditelja prema hobijima).

Podaci svedoče da deca i mladi nemaju dovoljno mogućnosti i podstreka za učenje i ispoljavanje inicijative i inovativnosti u svakodnevnom životu i tokom slobodnog vremena i da je mladima neophodno omogućiti da razvijaju inicijativu i da se opробaju u inovativnim aktivnostima kako bi mogli da ostvare kreativnost i budu inovativni u odraslom dobu. Nedostatak aktivnosti koje vode pozitivnim životnim trajektorijama mladih predstavlja i značajan naučni problem i izazov koji se postavlja pred kreatore mera u oblasti omladinske politike (Larson, 2000).

Literatura:

- Davidović, B., Vuletić, T. i Krnjaić, Z. (2016). Stvaralačke aktivnosti adolescenata. *Empirijska istraživanja u psihologiji*, Institut za psihologiju i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 18–20. 3. 2016, Beograd, str. 93.
- De Bruyn, E. H. & A. H. N. Cillessen (2008). Leisure activity preferences and perceived popularity in early adolescence. *Journal of Leisure Research*, 40, 442–457.
- Hunter, J. P., & Csikszentmihalyi, M. (2003). The positive psychology of interested adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 32, 27–35.
- Ilišin, V. (2007). Slobodno vrijeme i interesi mladih. U: V. Ilišin i F. Radin (prir.), *Mladi: problem ili resurs* (str. 179-201). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Cvetičanin, P. (2007). *Kulturne potrebe, navike i ukus građana Srbije i Makedonije*. Niš: Odbor za građansku inicijativu.
- Hunter, J. P., & Csikszentmihalyi, M. (2003). The positive psychology of interested adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 32, 27–35.
- *Key competences for lifelong learning: European reference framework*, 2006.
- Krnjaić, Z. i Stepanović Ilić, I. (2013). Slobodno vreme mladih: obrasci ponašanja i kreativne aktivnosti. *Zbornik radova sa XIX skupa Empirijska istraživanja u psihologiji* (pp. 232–237). Beograd: Institut za psihologiju i Laboratorija za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Retrieved from the web site: <http://empirijskaistrzivanja.org/KnjigaRezimea.aspx>
- Krnjaić, Z. & Stepanović Ilić, I. (2017). Is there a relationship between adolescents' hobbies and idol preferences? In: O. Tošković, K. Damnjanović and Lj. Lazarević (Eds.) *Proceedings of the XXIII scientific conference Empirical studies in psychology* (pp. 176–

- 180). Belgrade: Institute of psychology and Laboratory for experimental psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade.
- Larson, R.W. (2000). Toward a psychology of positive youth development. *American Psychologist*, 55(1), 170–183.
 - Lerner, J. V., Phelps, E., Forman, Y., Bowers, E. P. (2009). Positive youth development. In R.M. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology* (pp. 3–14). New York: Wiley.
 - Pešić, J., Videnović, M. & Plut, D. (2012). Slobodno vreme i pozitivan razvoj mladih. *Psihološka istraživanja*, 15(2), 153–168.
 - Seligman, M. E. P & Csikszentmihalyi, M (2000). Positive psychology. *American Psychologist*, 55 (1), 5–14.
 - Shavinina, L. V. (2009). The fundamentals of innovation education. In: L. V. Shavinina (Ed.), *International handbook on giftedness* (pp. 29–51). Springer Science and Business Media.
 - Stepanović, I., M. Videnović i D. Plut (2009). Obrasci ponašanja mladih tokom slobodnog vremena, *Sociologija*, 51(3), 247–261.
 - Sternberg, R. J. & Lubart, T. I. (1999). The Concept of Creativity: Prospects and Paradigms. In: Sternberg, R. J. (Ed.), *Handbook of Creativity* (pp. 3–15). Cambridge: Cambridge University Press.
 - Winner, E. (2000). The Origins and Ends of Giftedness. *American Psychologist*, 55 (1), 159–169.

Zora Krnjaic, PhD

Institute of Psychology

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

POSITIVE YOUTH DEVELOPMENT: ENCOURAGEMENT OF CREATIVITY DEVELOPMENT

Abstract: In modern, global society it is expected that individual, particularly gifted one, has creative problem approach, capacity for finding good problems and capacity to recognize, formulate and solve problems. To meet these expectations individual initiative and innovation are required. It is necessary that individuals are actively involved in their community, that they initiate meaningful activities and that they are able to put ideas into practice in the form of new products, processes, or services. On the other side, data show that children and young people are not encouraged to learn initiative and implement ideas into practice in school (in schoolwork and school context) and that such activities are rarely represented in their everyday life and leisure activities. So, it is necessary to enable young people to develop initiative and test themselves in innovative activities in order to realize and develop giftedness into adult innovation.

Keywords: positive youth development, giftedness, initiative, innovation, creativity.